

KÜLTÜREL MİRASIMIZ YAĞLI GÜREŞ SPORUNUN GELENEKSEL GİYSİSİ KİSPET

Meruyert KAYGUSUZ*, Habibe KAHVECİOĞLU SARI**, Fatoş Neslihan ARĞUN***

Öz

Türkiye'de yaklaşık 650 yıllık bir geleneğe sahip olan yağlı güreşler, kendine özgü milli ve dini törenlerin yapıldığı ve günümüzde halen devam eden geleneksel sporlardan biridir. Bu etkinliklerde duaların okunması, pehlivanların birbirine selam vermesi ve kispet giymesi gibi geleneksel uygulamalar halen devam etmektedir. Yüzyıllar öncesinden günümüze kadar gelen yağlı güreşin tek değişmeyen giysisi kispet, el sanatları yaratıcılığının sergilendiği, güreşin olmazsa olmazı en önemli ögesidir. Kispeti güreşçinin vücuduyla uyumlu olarak kesmek ve dikmek ustadan çırağa geçen bir kispetyapımcılığı zanaatının en önemli kısmıdır. Maalesef günümüzde geleneksel kispet ustalığına olan ilginin azalması bu zanaatın genç kuşaklara aktarılmasını olumsuz etkilemektedir. Bu çalışmada, yağlı güreş ve kispet tarihi, kispet dikiminde kullanılan derinin özellikleri, kispet kalıbının çıkartılması, kispet dikimi, süslenmesi ve kullanım sonrası bakımı konuları ele alınmıştır. Ayrıca, Denizli'li dünya ve olimpiyat şampiyonu Hasan Güngör ve Kırkpınar Başpehlivanı Hasan Şahin'in ailesi ile karşılıklı görüşme tekniği kullanılarak pehlivanlar, o dönemin güreş müsabakaları ve kispet hakkında bilgileri alınmış ve fotoğraflarla belgelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: El Sanatları, Yağlı Güreş, Kispet, Pehlivan, Deri

* Doç. Dr., Pamukkale Üniversitesi, Denizli Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu, Tekstil, Giyim, Ayakkabı ve Deri Bölümü, Denizli, TÜRKİYE, *meruyertk@pau.edu.tr

** Dr. Öğr. Üyesi, Pamukkale Üniversitesi, Denizli Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu, Geleneksel El Sanatları Bölümü, Denizli, TÜRKİYE

*** Öğr. Gör., Pamukkale Üniversitesi, Denizli Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu, Geleneksel El Sanatları Bölümü, Denizli, TÜRKİYE

“KİSPET” – TRADİTİONAL CLOTHING OF THE CULTURAL HERİTAGE OİL WRESTLING SPORT

Abstract

Oil wrestling is one of the traditional sports with a nearly 650-year history in Turkey, where the unique national and religious ceremonies are ongoing today. Traditional practices such as reading pray, greeting of the wrestlers and wearing kispets are still going on. The only unchanging garment of the oil wrestling that has survived for centuries is kispet; the creativity of handicrafts and the most important element of wrestling. Cut and sew the kispet in accordance with the wrestler's body is the most important part of a handicraft that passes from the master to the apprentice. Unfortunately, the decrease in the interest in traditional mastery today has a negative effect on the transfer of this craft to the younger generations. In this study, oil wrestling and kispet history, the features of leather used in kispet making, making its pattern and sewing, decoration and post-use care are discussed. In addition, information about the wrestlers and the wrestling competitions of the period were used from the interviews with family of the Olympic and world champion Hasan Güngör and the Kırk pınar chief wrestler Hasan Şahin from Denizli.

Keywords: Handicrafts, Oil Wrestling, Leather, Wrestler, Leather

GİRİŞ

Türkler'in avcılık, okçuluk ve binicilikten sonra yaptıkları en yaygın spor güreştir. Ayrıca Türkler'in göçebe bir ulus olup evcilleştirdiği hayvanların eti, sütü, yünü ve derisinden yararlandığı bilinmektedir. Böylece, Orta Asya'dan Anadolu topraklarına göç etmesi ile hem deri işleme hem de deriden kıyafet yapımı ustalığı edinmiştir. Kültürümüzün birçok dalında olduğu gibi sporda da Orta Asya'nın etkisi görülmektedir. Eski Türklerin ölüm, doğum, evlenme ve sosyal yardım gibi tasa ve sevinç vesileleriyle düzenledikleri yarışmalarda güreş izine de rastlanmaktadır (Güven 1992: 15). Güreşçilerin deriden yapılmış kispet giydiği bilgisine İskit/Saka Türklerine ait bir kemik avadanlık üzerine işlenen güreşçi figürlerinden ulaşılmaktadır (Toros 2015: 17). Ayrıca 9. yüzyıl ve civarında oluşturulduğu var sayılan

Manas Destanı'ndaki Bok-Murun Hikâyesinde Koşay Han'ın Yolay Han ile yaptığı güreş şu şekilde ifade edilmektedir:

“Pehlivanlar pehlivanı ”Koşay Han” Manas'ın deri kısıbetini giyerek ihtiyar hali ile Yolay Han'la güreşir. Tanrı artık Koşay'a kuvvet vermiştir. Onun damarlarında Tanrı'nın kuvveti dolaşmaya başlamıştır. Tuttuğu gibi Yolay'ı yere vurur ve yener” (Güven 1992: 26).

Ülkemizde ve diğer Türk diyarlarında güreş yapanlara pehlivan veya pehlevân denilmektedir. Esasında Farsçadan dilimize geçen bu terim, *“pehlevân”* şeklinde yazılıp, iri yarı ve güçlü kişi anlamına gelmektedir. Türk sultanlarının birçoğu da bu unvana sahipti. Bunun sebeplerinden birisi milletin bu sporu yapıyor olmasıydı. Selçuklu ve onların devamı olan Osmanlı Türklerinde pehlivanlık daima saygın bir mevkii olmuş, birçok bey ve padişah *“pehlevân”* lakabını almışlar ve bu mahlası kullanmışlardır. Hatta Selçuklular Niğde'ye o zamanlar *“Darü'l-Pehlivaniye”* demişlerdir (Toros 2015: 13).

Osmanlı zamanında yağlı güreşlerin yapıldığı bilgisi o dönemi anlatan kaynaklardan günümüze ulaşmıştır. Hatta savaşın kazanılmasında büyük etkisi olan spora önem veren Osmanlı devleti, Konya Selçuklularında olduğu gibi sporcuların barınmaları ve idman yapmaları için Sultan Orhan Gazi zamanında Bursa'da ilk güreşçiler tekkesini açtırmıştır. Osmanlıların kurduğu ikinci Edirne Güreşçiler Tekkesini anlatan Evliya Çelebi seyahatnamesinde, pehlivanların güreş müsabakalarında manda derisinden 50-60 kg ağırlığında kispetler giydiğinden bahsetmektedir (Evliya Çelebi 1314: 450-452; Kahraman 1989: 94).

Türkler sporu, insanları bir arada tutmak için bir araç olarak kullanmışlardır. Türk güreşinin panayırarda yapılmaya başlanması, 10.yy başından itibaren Tuna kıyılarından göç eden Peçenek Türklerinin Rumeli'ye yerleşmelerinden sonradır. Rumların bir buluşu olan panayıra sportif bir görünüm katan ise Türkler olmuştur. Oğuz töresinin etkisiyle birlikte tamamen ulusal bir kimlik kazanmış ve Kırkpınar Panayırı güreşleri ortaya çıkmıştır (Güven 1992: 16). Cumhuriyet döneminde ise Kırkpınar güreşlerinin 1940'lı yıllara kadar Hızır İlyas'dan (Hıdırellez) üç gün önce başlayıp ve üç gün devam ettiği bildirilmiştir. Günümüzde yapılan Kırkpınar güreşlerinin, milletimizin yakınlaşması, dayanışması bakımından toplumsal bir fonksiyonu bulunmaktadır. Türk milletinin bir üyesi olma mutluluğunun duygusunu vererek,

toplumun coşku ve duygularını bir arada dile getirmelerini sağlamaktadır (Toros 2015: 17-18).

Toplumların kültürel mirası olan gelenek ve görenekler, kuşaktan kuşağa aktararak süregelen ritüellerdir. Kültürel mirasımız içerisinde yer alan yağlı güreşler geleneksel uygulamaları ile Türk sporları arasında önemli bir yere sahiptir. Türkiye'de yaklaşık 650 yıllık geleneğe sahip yağlı güreşler, kendine özgü milli ve dini törenler yapıldığı ve günümüzde halen devam eden sporlardan biridir. Üstelik Kırkpınar yağlı güreş şenlikleri UNESCO Yüksek Komitesi tarafından “Somut Olmayan Kültürel Miras” listesine eklenmiştir. Ayrıca, Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından da "Türkiye'nin Somut Olmayan Kültürel Mirası" listesinde yer almıştır (Oğuz 2008: 87).

Bu spor, profesyonel bir müsabakaya kıyasla kendine özgü kuralları olan kazanmanın değil Türk örf ve adetlerindeki yardımseverlik, misafirperverliğin ön planda olduğu geleneksel bir organizasyondur. Bu etkinliklerde duaların okunması, pehlivanların birbirine selam vermesi ve kispet giymesi gibi geleneksel uygulamalar halen devam etmektedir. Yüzyıllar öncesinden günümüze kadar gelen yağlı güreşin tek değişmeyen giysisi kispet, gerek dikimi gerekse işlemesi ile el sanatları yaratıcılığının sergilendiği, güreşin olmazsa olmazı en önemli öğesidir. Dikimi ustalık gerektiren kispeti her usta dikememektedir. Kispetin pehlivanın vücuduna göre dikilip dikilmemesi, müsabakanın başarısını doğrudan etkilemektedir. Bu yüzden “kispet pehlivanın yarısıdır” denilmektedir (Kahraman 1989: 96).

Her ne kadar Selçuklu zamanında yapılan güreş veya müsabakalarda giyilen kıyafetler hakkında çok az bilgi bulunsa da, Farsça ve Arapça dillerinin yaygın kullanıldığı o dönemde "kispet" sözcüğünün dilimize geçmiş olduğu düşünülmektedir. Yağlı güreşte pehlivanların giydiği özel kıyafet anlamıyla özdeşleşmiş olan kispet, Arapça “kisve” “kisvet” kelimesinden gelmekte olup vücudun belden aşağısıyla baldırının üstüne kadar olan kısmını kaplayan kuşaksız, düğmesiz, iliksiz olarak deriden dikilen giysidir (Kahraman 1989: 94). Farklı söyleyişleri ile “kisbet, kisve ve kisvet, libas, esvab, baş kisveti veya kisvesi, derviş kisveti” gibi elbise, kılık, kıyafet ve özel kıyafet anlamlarında belirtilmektedir (Arseven 1965: 1099; Devellioğlu 2002: 522; TDK Büyük Türkçe Sözlük 2018a). Türk Giyim, Kuşam ve Süslenme Sözlüğünde ise kispet; yağlı Türk güreşinde pehlivanların giydiği kara meşin don

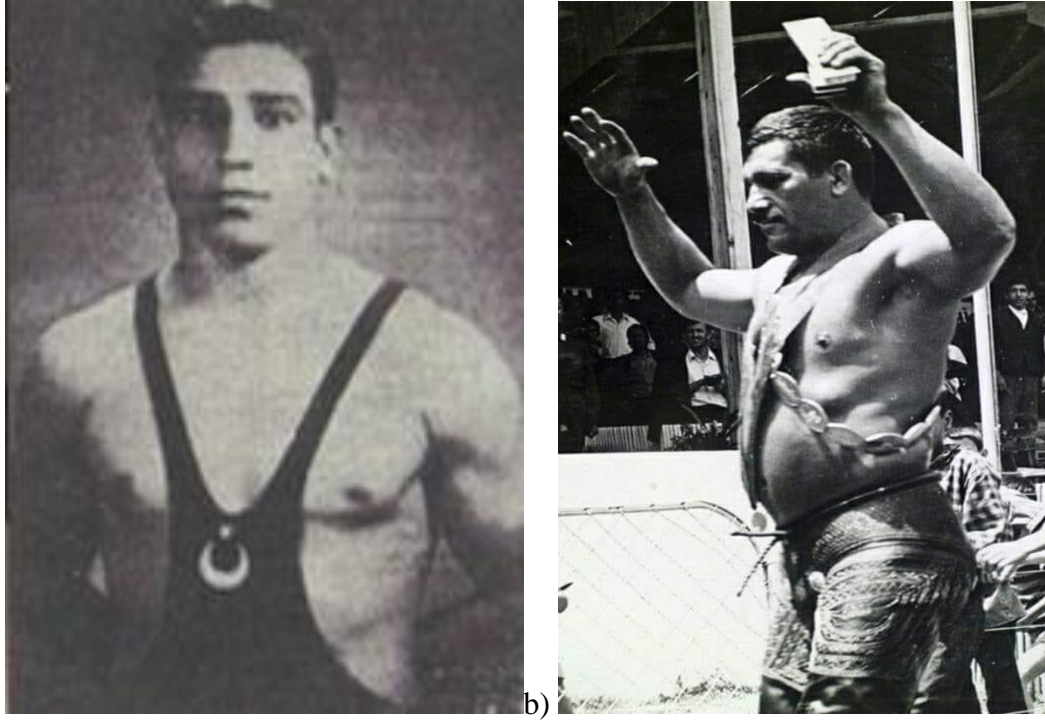
olarak tanımlamakta ve dana dersinden yapıldığından, nasıl giyildiğinden, kışbetin yağlanarak özel bir zenbil (zembil) içinde saklandığından bahsedilmektedir (Koçu 1967: 157).

Osmanlı zamanında Sultan Abdulaziz'in annesinin Keçecili isimli bir pehlivana kışpet diktirdiği ve bu tarihi kışpetin muhtemelen Tokat'ta müzede olabileceği belirtilmiştir. Ayrıca, Konya Koyunoğlu Müzesinde 20 yıllık başpehlivan unvanını koruyan meşhur Aliço pehlivanına ait kışpetin bulunduğu da bildirilmektedir (Kahraman 1989: 95). Kültürel mirasımız olan geleneksel güreş müsabakaları hakkında detaylı tarihlendirme olmadığı gibi giyilen kışpetlerin tarihi hakkında da yeterli bilgiye ulaşılamamıştır. Eskiden dikilen kışpet örneklerine birkaç müze dışında rastlanmamıştır. Bu nedenle kışpetin tarihsel sürecine bakmak ve incelemek maalesef mümkün olmamıştır.

Ancak Denizli'nin gurur kaynağı dünya ve olimpiyat şampiyonu Hasan Güngör¹ ve dünürü Denizli'li 1971 Kırkpınar Başpehlivanı Hasan Şahin²'in (Bknz. Fotoğraf 1a,b) ailesinin elinde bulunan ve kuşaktan kuşağa aktarılmak üzere saklanan kışpete ulaşılmış, incelenerek kalıbı çıkartılmıştır. Söz konusu kışpet, meşhur Çanakkale/Biga'lıkışpet ustası İrfan Şahin'in yetiştirdiği ustarahmetli Mehmet Derse tarafından dikilmiştir. Bu çalışmada, kışpetin geleneksel özelliklerine bağlı kalınarak dikilebilmesi ve gelecekte bu işle uğraşacak ustalara ışık tutması, kaynak teşkil etmesi ve kışpet dikiminin ve ustalığının sürdürülebilmesi için çıkartılan kalıp ve çizimlerin yararlı olacağı düşünülmektedir. Ayrıca, dünya ve olimpiyat şampiyonu Denizli'li Hasan Güngör ve Kırkpınar Başpehlivanı Denizli'li Hasan Şahin'in ailesi ile karşılıklı görüşme tekniği kullanılarak pehlivanlar, dönemin güreş müsabakaları ve kışpet hakkında bilgilere ve fotoğraflara ulaşılmıştır. Hasan Şahin, 1971 yılında Kırkpınar Başpehlivanı olduktan sonra bir daha müsabakalara katılmamıştır. Ancak 1982, 1983, 1984 yıllarında Kırkpınar başpehlivanı ve Altın kemer sahibi olan Denizli'li Hüseyin Çokal'in müsabakalara hazırlanmasına katkıda bulunarak büyük emek vermiştir.

¹Hasan Güngör, 1934 tarihinde Denizli'nin Acıpayam İlçesi Akşar Köyünde doğmuş, uluslararası yarışmalarda bayrağımızı defalarca göndere çekirmiş ulusal marşımızı defalarca dünyaya dinletmiş bir sporcudur.

²Hasan Şahin, 1940 tarihinde Denizli İli Çameli ilçesi Cumaalanı köyünde doğmuş, 1971 Kırkpınar Başpehlivanı ve Cumhuriyet tarihindeki kendine zimmetli kemere sahip 4. pehlivandır.

Fotoğraf 1. Dünya ve olimpiyat şampiyonu Hasan Güngör (a) ve dönürü 1971 Kırkpınar Başpehlivanı Hasan Şahin(b).

KİSPET USTALIĞI

Geleneksel sporumuz yağlı güreşlerde giyilen kispetin Türk kültürünün bir ögesi olarak günümüze kadar gelmesi ile birlikte kispet ustalığı da ustadan çırağa geçen bir zanaat olarak günümüze kadar ulaşmıştır. Kispet yapımıcılığının geleneksel yağlı güreşlerin ortaya çıkışıyla birlikte başladığı düşünülmektedir.

Kispeti güreşçinin vücuduyla uyumlu olarak kesmek ve dikmek kispet ustalığının en önemli kısmıdır. Pehlivanın başarısında kispet ustasının yeri yadsınamaz, bu nedenle kispet ustası, kispetini giyen pehlivanın başarısıyla gurur duyduğu gibi, pehlivanda kispetini diken ustayla övünür (Kahraman 1989: 98). Kispet ustaları kispeti dikmekle kalmayıp yağlı güreş müsabakalarına izleyici olarak katılarak pehlivanın kispetle rahat güreşip güreşmediğini kontrol ederler. Maç sırasında kispetin herhangi bir yerinin yırtılması geçmişte yenilgiyi temsil ettiği için, kispetin sağlam bir şekilde dikilmesi hem güreşçi hem de usta için çok önemliydi (Başaran ve Gürcüm 2011: 117).

Ülkemizde farklı il ve ilçelerde düzenlenen yağlı güreş festivallerinde pehlivanların özel olarak giydiği bu kıyafet, ustanın zahmetli çalışmasının inceliklerini sergilemektedir. Türkiye'nin meşhur kispet ustaları arasında en eski ve en iyi olanı 1900'lü yılların başında İstanbul'da bulunan Nazif Hoca ve onun öğrencisi Yeşil Hafız olduğu bildirilmektedir. Aynı dönemde sadece arkadaşlarına ve sevdiklerine kispet diken Vefalı pehlivan Nazif Efendi'nin de iyi bir kispet ustası olduğu belirtilmektedir. Yine Kurtdereli Mehmet Pehlivan'ın ilk defa başa çıktığı zaman giydiği kispeti diken Balıkesir'li Telâşeli Mehmed Usta ile Çarşıkapı'lı Hidayet Usta ve Balıkesir'li Hidayet Başsaraç da ünlü kispet ustaları arasında yer almaktadır (Kahraman 1989: 99). Günümüzde ise yok olmaya yüz tutan bu mesleği zamana direnerek sürdürmüş olan Biga'lı İrfan Şahin, Biga'lı Mehmet Derse ve Samsun'lu Uğur Kesen gibi ustaları yetiştirmiştir.

Günümüzün ekonomik ve sosyal koşulları nedeni ile kispet ustalarının sayısı gittikçe azalmaktadır. Bigalı İrfan Şahin uzun yıllar kispet dikmiş ve kispet yapımında derin bir bilgi ve beceriye sahip olan çok değerli bir ustadır. Kendisi 2012 yılında gerçekleştirilen ödül töreniyle Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından "Yaşayan İnsan Hazinesi" olarak ilan edilmiştir. Yine kispet yapıcılığı da Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından 2013 yılında 01.0044 envanter numarası ile "Türkiye'nin Somut Olmayan Kültürel Mirası" listesine alınmıştır. Geleneksel güreşlerimizin vazgeçilmez giysisi kispetin ve ustalığının yaşatılması ve gelecek kuşaklara kültürel bir miras olarak aktarılması için gerekli önlemlerin alınması ve teşviklerin yapılması gerekmektedir.

KİSPET YAPIMINDA KULLANILAN MANDA DERİSİNİN ÖZELLİKLERİ

Kispetler eskiden çoğunlukla manda derisinden yapılmıştır. Koca Yusuf, Kurtdereli, Adalı Halil, Kara Ahmet gibi pehlivanlar manda derisinden yapılmış, ağırlıkları 13 kg ile 17 kg arasında değişen kispetler giymiştir (Bilgin 1994: 42). Yeterince ağır olan bu kispetlerin yağlanınca daha da ağırlaştığı bilinmektedir. Manda derisinin kabaca işlenmiş olması ve kalınlığı, pehlivanlara müsabakalarında fazla enerji sarf etmesine ve o dönem kispet ustalarının da yoğun uğraş vererek zahmet çekmesine neden olmuştur (Gökkaya 2014: 36). 1960'lı yıllarda deri işleme teknolojisinin gelişmesi ile manda derisinin yerini daha hafif ve

sağlam deriler almış ve kispet ustaların da verimliliği artarak günümüzde ağırlığı 2 ile 4 kg arasında değişen dana derisinden yapılan kispetler dikilmeye başlanmıştır.

Günümüzde kispetler; manda, malak, dana, keçi, sığır, gibi havyaların derilerinden elde edilen vaketa ya da vidala cinsi genellikle siyah renkli deri kullanılarak dikilmektedir. Kispet yapımında, sağlam ve yumuşak olması, güreşirken pehlivanlara kolaylık sağlaması açısından genç ve doğum yapmamış dişi hayvan derileri tercih edilmektedir.

Bu çalışmada, eski zamanlarda kispet dikimi için atalarımızın tercih ettiği manda derisinin özellikleri ortaya konmaya çalışılmıştır. Manda derisi, dünya pazarında önemli bir yer tutmaktadır (Nanda ve Nakao 2003: 444). Türkiye mandaları, nehir mandalarının bir alt grubu olan Akdeniz mandalarından köken almakta ve Anadolu mandası olarak adlandırılmaktadırlar (Soysal vd. 2005: 189). Genel olarak Kuzey Anadolu sahilinde Samsun ve Sinop; Orta Anadolu'da Çorum, Amasya; İç Batı Anadolu'da Afyon, Balıkesir; Doğu Anadolu'da Sivas, Muş; Güney Doğu Anadolu'da ise Diyarbakır'da daha yoğun şekilde bulunmaktadır. Ülkemizde manda yetiştiriciliği hastalıklara karşı dayanıklılık, ucuz yemleme olanağı ve ek işgücü istememesi gibi nedenlerle sığıra nazaran tercih edilebilir (Bilal vd. 2006: 129).

Manda derileri genelde aynı ağırlıktaki sığır derilerinden daha kalındır. Manda derisinin ağırlığı yaklaşık 30-40 kg olduğu halde deri kalınlığı, hipodermis tabakası hariç 3,35-6,89 mm arasında değişmektedir. Manda derilerinin epidermis kalınlığı ham derinin toplam kalınlığının yaklaşık %1-2,4'ünü; papillar tabaka - %6-24'ünü, retiküler tabaka ise %75-90'ını ve hipodermis tabakası %3-5'ini oluşturmaktadır. Manda derisinin koryum tabakasında genellikle yağ damlacıkları bulunmamaktadır. Bu yüzden manda derileri sığır derilerine oranla daha az yağlı derilerdir (Harmancıoğlu ve Dikmelik 1993: 96). Ayrıca, manda derileri sığır derilerinden daha kaba görünlü olup, sırça görünümleri daha pürüzlü bir yapıya sahiptir. Sırçada kalın kılların gözenekleri oldukça azdır. Karakteristik olarak kaba üst kılların kıl yatakları oldukça belirgindir. Kıl örtüsü mandalarda sığırlara göre daha seyrek (Toptaş 1993: 19). Mandanın kılları, sert, güçlü, esnek olduğundan bazen taramayla bazen de deri uzama ünitelerinde toplanmakta ve çeşitli fırçalar yapımında kullanılmaktadır (Soysal 2009:100).

Ülkemizde manda derisi üretimindeki azalmanın Türkiye’de son yıllarda manda sayısındaki düşüşten kaynaklandığı (Atasever ve Erdem 2008: 62) ve mevcut talebin karşılanamamasından dolayı ham deri temininin yurt dışından yapıldığı bilinmektedir. Ham deriler daha çok Pakistan, Hindistan ve İtalya gibi ülkelerden satın alınmaktadır. Dünya ülkelerinin aksine manda derisi Türkiye’de daha ucuzdur (Yılmaz 2013: 23). Kalın olması nedeniyle her çeşit imalata, kayış, kemer, kaldırma kayışları, eyer, döşemelik ağır valizler, pençe, elbise, endüstriyel eldiven imalatına uygundur. Manda derisinin popüleritesi kolayca taklit edilemeyişi ile alakalıdır (Soysal 2009: 100). Böylece, teknik derilerin imalinde kullanılmakla birlikte son zamanlarda doğal görünümün ön planda tutulduğu yerlerde de kullanılmaya başlanmıştır.

Manda derisi kullanım amacına göre genellikle bitkisel (vejetal), yarı-bitkisel (semi-vejetal) ve kromla tabaklama olarak üç farklı şekilde tabaklanmaktadır. Daha çok kemerlik ve köselelik deri yapımında kullanılmaktadır. Kireçlikten kavaleta ve yarma yapıp, cilt katı saraciyelik ve ayakkabılık olarak değerlendirilmektedir (Işık 2018: 45). Ülkemizde manda derisinin göz ardı edilemeyecek özelliklerinden dolayı halen Kahramanmaraş, Gaziantep, Şanlıurfa, Kilis gibi bazı illerimizde bu deriden geleneksel el sanatları ürünlerinden yemeni ve çarık yapılmakta ve ayak sağlığı için sıklıkla kullanıldığı bildirilmektedir (Yılmaz 2013: 42). Çalışma konumuz olan kispet üretimi için de manda derisi yukarıda bahsi geçen özelliklerinden dolayı eski zamanlardan beri tercih edilmektedir.

KİSPET KALIBI ve YAPIMCILIĞI

Kispet yapımı püf noktaları olan ve çok zahmetli bir iştir. İyi bir kispet ince işçiliği ve işlemleri de dahil, 2 veya 3 günde yapılmaktadır. Kispetler sipariş üzerine ve pehlivana özel ölçülerde dikilmektedir. Pehlivanın ölçüsü alındıktan sonra kalıp çıkartılarak deri kesilir ve dikim işlemine geçilir. Bir kispet dikimi için en az 2 adet deri kullanılmaktadır. Kalıp için pehlivanın bel, bacak uzunluğu-kalınlığı ve iç bacak uzunluğunun ölçüleri alınmaktadır. Kispet kalıbı, derinin esneme özelliği göz önüne alınarak genellikle pehlivanın beden ölçüsünden bir beden küçük çıkartılır. Kispetin dikim ve süsleme aşamalarında dikiş makinesi, bıçkı, biz ve muşta kullanılmaktadır. Geleneksel kispet; kasnak, hazne, arka, oyluk, paça, şiraze ve ayna bölümlerinden oluşmaktadır.

Kasnak: Kispetin bele gelen kısmıdır ve en önemli yeridir. Kasnak, bel ile leğen kemiğinin arasını kapsamaktadır. Kispet kesimine kasnaktan başlanmaktadır. Dört parmak genişliğinde olan bu bölüm (Ayağ 1983: 86) için 1.6 cm. kalınlığında sert ve kalın deriler tercih edilmektedir. Pehlivanın rakibi tarafından birçok oyun bu bölümde yapılmaktadır. Bu nedenle, kasnak bölümü kolay kolay elle kavranmaması ve kasnakla ilgili oyunlarda pehlivanı tartabilmesi için beş altı kat deriden yapıldığı gibi üç dört kat deriden yapılarak içine kösele tarzında sert malzeme konulabilmektedir. Derinin sert kısmı kullanılacaksa kasnak 2 kat deriden çalışılmakta olup arasına derinin esnememesi ve uzamaması için tente bezi veya branda konulmaktadır. Kasnak, dikiş payı hesaplanarak kesilmektedir.

Deri, kasnağın bel kısmında içeriye doğru katlanarak bir parmak genişliğinde, içerisindenip geçecek kadar bir yuva bırakılarak dikilmektedir. Bu yuvanın öne gelen kısmının iki tarafına “şak” denilen yarıklar açılmaktadır. Şak; kasnağın tam göbek altına gelen bölümüne denilmektedir (TDK, 2018b). Şakların bulunduğu kısımlara üçgen şeklinde kesilmiş deriler dikilerek bu yarıklar hem sağlamlaştırılmakta hem de estetik bir görünüm kazandırılmaktadır. Belde oluşturulan yuvanın içerisinden urgan veya kendir ipi geçirilerek şaklardan çıkartılmakta ve iki uç birbirine bağlanarak bele oturtulmaya çalışılmaktadır.

Şaktan geçirilen bu ipe üç düğüm atılır ve bu üç düğümün ayrı ayrı anlamları vardır. Birinci düğüm, ahde vefa kılmaya Allah için, ikinci düğüm, Bey’ate vefa kılmaya Peygamberimiz Hazret-i Muhammed için, üçüncü düğüm ise vasiyeti şereftir ki, buna “Mühr-i Şed” de denir. Bu düğümde Hazret-i Ali için atılır (Güven 1992: 74). Şaktan geçirilen bu ipin manevi anlamları bu kadarla bitmez eğer üçüncü düğüm atıldıktan sonra kalan uç sağa uzatılırsa Hazret-i Hasan’a, sola uzatılırsa Hazret-i Hüseyin’e işaretir. Aynı zamanda ipin sol ucu biraz uzunca bırakılır bu da Hazret-i Hüseyin’in gaipliğine işaretir (Özbil 2002: 87). Kasnağa Arapça tutulacak yer anlamına gelen “Kabza” da denilmektedir. Kabzanın ön kısmına Farsça ön demek olan Piş sözcüğü ile birleştirilerek “piş kabza” denilmiştir. Kasnağa verilen bir diğer isim de “Paşkavz” ya da “peşkovaz”dır ki “piş kabza” sözcüğünün halk arasında birleştirilmiş halidir (Gemici 2016: 304).

Kispetin kasnak kısmı farklı işlemler ile bezenmektedir (Bknz. Fotoğraf 2). Bu işlemler renkli ipliklerle yapıldığı gibi perçin kullanılarak da yapılmaktadır. Ayrıca süsleme amaçlı

farklı renkte deriler ve kurdeleler kullanılmaktadır. Kispetin üzerinde lale, yılan gibi çok çeşitli desenler, madeni kabarıklarla yapılmış süslerde bulunmaktadır (Gemici 2016: 303). Her kispet ustasının kendine özgü desenleri bulunmakta olup usta kispetindeki desenden de tanınmaktadır. Kispetin kasnak kısmı ustanın adeta vitrini gibidir. Kasnak kısmında desenlerin ve yazıların yanında tarih, logo ve etiketlerde kullanılmaktadır.

a)

b)

Fotoğraf 2. Hasan Şahin ailesinin kuşaktan kuşağa aktarmak için bulundurdukları kispet:

a) önden ve b) arkadan görünümü

Hazne: Kispet'in apış arasına gelen kısmıdır. Apış diye de adlandırılan bu kısım iki kat deriden yapılır ve pehlivanın apış bölgesini acıtmaması için yumuşak deriden yapılmasına özen gösterilir. Hazne ve bacak kısımlarına pehlivanın performansının düşmemesi için havalandırma delikleri yapılmaktadır.

Arka: İsminden de anlaşılacağı gibi bu kısım kispetin arka tarafına gelen kısımdır ki rahatlık açısından biraz bol yapılmaktadır. Bazı pehlivanlar da kispetlerinin arkasına ayna koyarlar ki bunlara “ayna koyan” veya “aynalı pehlivan” denilmektedir.

Oyluk: Kasnaktan dize kadar olan kısımdır. Dar olmasına rağmen vücudu sıkmayacak şekilde yapılmasına itina gösterilir. Usta kispet yapımcıları oyluğun öne gelen kısımlarını dikişlerle çeşitli şekiller yaparak süslerler.

Paça: Kispetin dizden şirazelere kadar olan kısmıdır. Şirazenin iç kısmına keçe ve ya bez konularak baldıra sarılır ve üstten bir iple sarılır. Paça sarılırken üç kat olarak sarılır. Bunlardan birinci kat, şeriat; ikinci kat, tarikat; üçüncü kat ise, hakikate işaret eder ki, şeraitte

üstü var ol, tarikatte paydar ol, hakikatten haberdar ol anlamına gelmektedir. Paça ile etin arasına konulan keçeeye “paçabent” ya da “keçebent” denilmektedir (Yazoğlu 2014: 3) (Bknz. Fotoğraf 3). Paçanın bu şekilde sıkı bağlanmasının sebebi kasnak gibi bu bölümden de çok oyun çıkmasındandır. Parmakların paçaya girmemesi çok önemlidir. Kispetin sıkı bağlanmayan paçasından içeri giren parmaklar sayesinde oyun almak kolaylaşır. Kispetin paça kısmı eskidiğinde kasnak sabit kalmak suretiyle değiştirilebilmektedir.

Fotoğraf 3. Paçabent

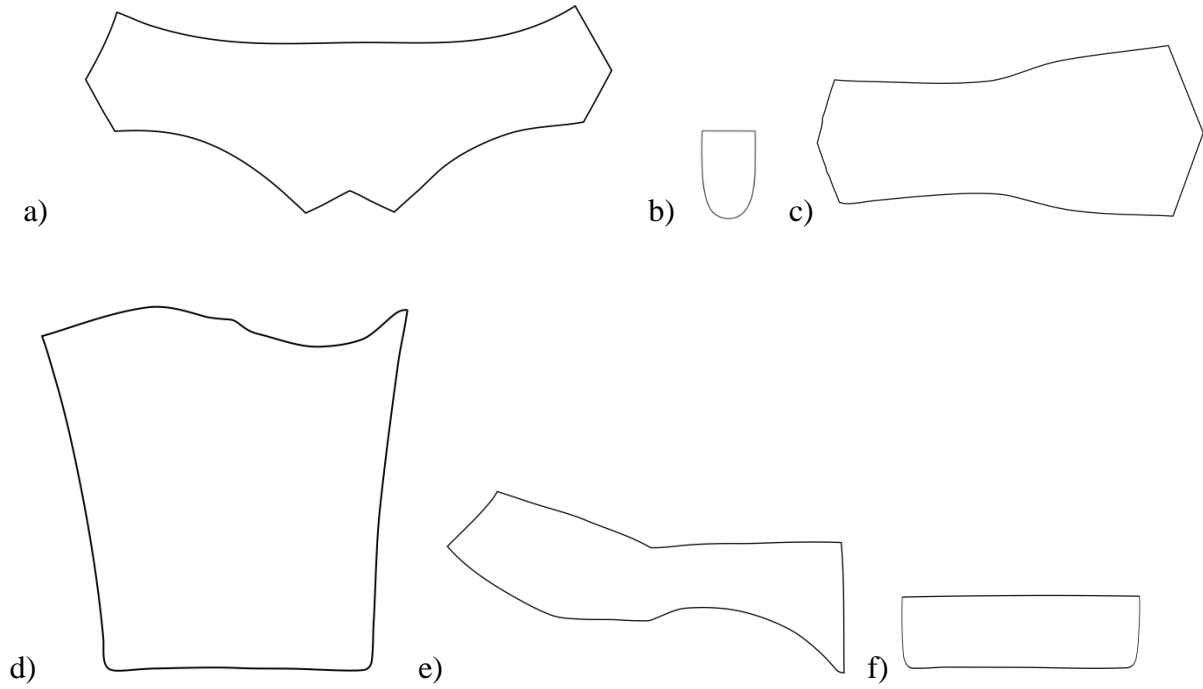
Şiraze: Kispetin en alt kısmıdır. Bazı ustalar şiraze kısmını süslü olsun diye üçgen biçiminde kesik kesik yapmaktadır.

Ayna: Kispetin dize gelen kısmıdır. İkinci bir deri ile sağlamlaştırılır (Anonim 2018: 1). Kispetin tüm parçalarının kalıbı çıkarılınca, dikim işlemine geçilerek parçalar birbirine birleştirilir. Kispetin iç kısmı gayet temizdir ve içinde asla düğüm olmaz. Kispet, vücudun eklem yerlerine ve direnç merkezlerine göre hesaplanarak yapılır. Bu direnç merkezleri dikişlerin bittiği yerlerdir. Buralara iki tane önde, iki tane arkada olmak üzere dört tane yuvarlak konulur ki bunlara ‘toparлак’ denilmektedir. Bukaba dikiş işleminden sonra tüm işlemler ‘biz’ yardımıyla yapılır. Kispetin gerikalan dikişleri iki iğne yardımıyla altüstlü dikilmek suretiyle bir gün boyunca elle dikilir (Dervişoğlu 2012: 211).

Geleneksel kispetler, dikim ve kullanım kolaylığı açısından; kasnak, hazne, arka, oyluk, paça, şiraze ve ayna olmak üzere yukarıda da açıklandığı gibi yedi bölümden oluşmaktadır. Bu sayede özellikle güreş sırasında en çok eskiyen kısımlar olan paça, şiraze ve ayna kısımları rahatça değiştirilmektedir. Aynı zamanda genel bölüm sayısının yedi olması Türk’lerde kutsal

bir anlam taşıdığı bilinmektedir. Ancak günümüzde kispet kalıpları zaman içerisinde değişime uğrayarak genellikle diken ustaya göre kasnak, hazne, şak, paça ve şiraze olmak üzere beş parçadan oluşmaktadır (Bknz. Fotoğraf 4a,b,c,d,e,f). Bununla birlikte, kesiminden, kalıplanmasına kadar tamamıyla geleneksel usullerle üretim yapan kispet ustaları gelişen teknolojiyle birlikte kispetin bazı yapım aşamalarında teknolojiden faydalanma yoluna gitmişlerdir (Dervişoğlu 2018: 210).

Fotoğraf 4. Kispet parçalarının kalıpları:

a) kasnak, b) şak, c) hazne, d) paça, e) oyluk destek parçası, f) şiraze

Yeni yapılan kispet yumuşaması için bir hafta sirkeli suda tutulmaktadır. Ardından içine zeytinyağı sürülerek kispetin yağı çekmesi ve biraz yumuşaması sağlanmaktadır. Kispet pehlivanın bedenine tam olarak uyum sağlayınca müsabakalarda giymeye başlanmaktadır. Böylece, kispet ustasının ellerinde şekillenen kispet, pehlivan güreşçilerinin bedenlerinde hayat bulmaktadır (Kahraman 1995: 125).

Pehlivan kispetini törenle giymektedir. Bir pehlivanın ne zaman kispet giyeceğine ustası karar vermektedir. Kispet giyme töreni sırasında eski pehlivanlar, seyirciler, pehlivanın hısımları,

akrabası bulunmaktadır. Genç pehlivan, ustasının ve diğer yaşlı sporcuların ellerini öperek bir akranıyla gösteri güreşi yapar. Kispet giyilirken dua edilir, kispetin kasnak tarafı öpülerek altına konulmakta ve önce sağ, sonra sol paçadan ayağa geçirilmektedir (Gül vd. 2015: 54).

KİSPET BAKIMI

Günümüzde deriden yapılan ve en pahalı geleneksel spor giysisi olarak bilinen kispetin fiyatı; derinin kalitesine, pehlivanın beden ölçüsüne, işçiliğine ve işlemlerine bağlı olarak 750 ile 3000 TL arasında değişmektedir. Kispetin kullanım süresi, bakım ve saklanma koşullarına göre değişmekte olup 2-3 yıl gibi kısa bir süredir. Bu durum karşısında kispetin uzun süre kullanılabilmesi için bakımına özen gösterilmesi gerekmektedir.

Güreş bittikten sonra kispet sabunlu su ile yıkanmalı ve havlu ile kurutulmalıdır. Elma sirkesi ile dezenfeksiyonu yapıldıktan sonra zeytinyağı ile yağlanmalıdır. Yağlanan kispet, sazdan örülmüş, üzerinde kispetin hava almasını sağlayan gözenekleri bulunan zembile yerleştirilerek serin bir yerde saklanmalıdır (Koçu 1967: 157).

Zembil; Farsça bir kelime olup “küçük sepet” anlamına gelmektedir (Kanar 2008: 752). Güreş terminolojisinde “kındıra ve ya saz gibi su bitkilerinden pehlivanların kispetlerini taşımak ve muhafaza etmek için kullandığı çanta” demektir (Bknz. Fotoğraf 5). Zembilcilerin piri, zembil örüp emeği ile geçinen Hz. Süleyman olmuştur (Dervişoğlu 2012: 326).

Fotoğraf 5. Kispetin içine konularak saklandığı zembil

Ritüellerin bol uygulandığı yağlı güreşte zembil ile ilgili de bir gelenek rivayet edilmektedir. “Eski dönemlerde pehlivanların güreşe katıldıkları, giderken ya da güreşten dönerken ellerinde taşıdıkları zembilden anlaşılırmış. Büyük pehlivanların kispetini yanındaki çırak taşımış ki usta pehlivanlar gelecekte başarılı olacaklarına inandıkları çıraklarına zembillerini taşıtırlarmış. Pehlivanlar çıraklarında ileriye dönük yeterli kabiliyet ve çabayı görmezlerse onlara zembillerini taşıtmazlarmış. Pehlivan, güreşi bırakacağı zaman zembilini duvara asarmış”. Ayrıca, bir pehlivanın diğer bir pehlivanın önüne zembilini koyması, o pehlivana meydan okuduğu anlamına gelmekteydi (Ay 2010: 16; Dervişoğlu 2018: 219).

Günümüzde Biga Ağaköy’de yaşayan ve zembil imalatı ile uğraşan Cemile Yavaş; Yeniçiftlik’te bulunan Ece gölü kıyısından eşiyile birlikte topladığı sazları 25 gün boyunca kurutup demet yaparak kışın örülmek üzere muhafaza ettiğini ve zembil yapacağı zaman, yumuşattığı sazları bir metal tarak yardımıyla belirli bir süre tarayıp liflere ayırarak ip haline getirdiğini belirtmiştir. Elde edilen ipleri bir alt bir üst tekniği ile hasır halinde bir saatte dokuduktan ve el dikişini de bir saatte tamamladıktan sonra zembil haline getirdiğini bildirmiştir (Anonim 2018a: 1). Pehlivanın kispetsiz, kispetin de zembilsiz olamayacağını, pehlivanlık ölmediği sürece de bu mesleği devam ettireceğini belirtmektedir.

Bu nedenle zembil üretiminin geleneksel el sanatları arasında yer alması ve sürdürülebilmesi için kurum ve kuruluşlar tarafından “Unutulmaya yüz tutmuş geleneksel el sanatları” listesine alınması, yapım tekniklerinin kayıt altına alınması, modüllerinin hazırlanması ve gerekirse zembil yapım kurslarının açılması desteklenmelidir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Ülkemizde güreş sporu uzun yıllar maalesef hak ettiği ilgiyi ve önemi görememiştir. Hatta 1961 yılında Japonya’daki dünya şampiyonasına ünlü güreşçi Hasan Güngör ve Türk sporcuları pervaneli uçakla, aktarmalı olarak 15 gün Hong-Kong’da beklemek zorunda kalarak uzun bir seyahat sonunda Japonya’ya ulaşabilmişlerdir. Yine o dönemde 1960 yılındaki Roma Olimpiyatlarında şampiyon olan Türk güreşçilerine vaat edilen ödül verilmemiştir (Koyuncu 2011:35). Fakat son dönemlerde Türk Güreş Federasyonu, ülkemizin

AKADEMİKBAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 72 Mart - Nisan 2019

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN: 1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk
Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat –
KIRGIZİSTAN <http://www.akademikbakis.org>

farklı il ve ilçe belediyeleri, farklı sponsorlar ve ağalar tarafından yağlı güreş festivallerinin düzenlenmesi için destek sağlanmakta ve pehlivanlara ödüller verilmektedir.

Kırkpınar'da ise ilk kemer uygulaması Kurtdereli Mehmet Pehlivanın vefatı üzerine 1939 yılında Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğünün başpehlivanlığı kazanacak olan güreşçiye bir sene kalmak üzere bir “Kurtdereli Kemer” uygulaması ile başlamıştır. Daha sonra geleneksel tarihi Kırkpınar Yağlı Güreşlerinin en büyük ödülü olan Altın Kemer uygulaması ilk defa Edirne Belediyesi tarafından 1960 yılında uygulamaya konulmuştur. Bu kemer 22 ayar altından olup yaklaşık 1400 gr. ağırlığındadır. Üç yıl üst üste yağlı güreş şampiyonu olan pehivan bu kemerin ömür boyu sahibi olmaktadır. Çalışmamızda adı geçen Hasan Şahin kendine zimmetli Başpehlivanlık kemeri olan dördüncü pehlivandır. Günümüzde yağlı güreş için özel tasarlanan robot yarışmaları ile de milli sporumuz olan yağlı güreşin nesilden nesile aktarılmasına katkı sağlamaya çalışılmaktadır. Bu şekilde hem geleneksel spora olan ilginin artırılması hem de robot teknolojilerinin ülkemizde daha yaygın hale gelmesi düşünülmektedir (Koçak ve Bayır 2009: 1).

Ayrıca, ata sporu güreşe ve güreşçilere oldukça önem veren, ilçenin kültürel değerlerini yaşatmaya çalışan Sındırgı Belediyesi ilçedeki güreş tarihini gelecek nesillere aktarmak adına harekete geçerek Türkiye’de ilk yağlı güreş müzesi oluşturulması için çalışmalara başlaması da örnek teşkil etmektedir. Tarihi güreş malzemeleri, kispetler, gazete haberleri, güreşlere dair fotoğraflar ve pehlivan hikâyeleri toplanarak müzede yer alacağı bildirilmiştir (Anonim 2018:1).

Yağlı güreş organizasyonlarının artmasına rağmen kispet yapımıcılığı maalesef hak ettiği ilgiyi görmemektedir. Hatta kültürel mirasımız olan yağlı güreşlerde giyilen, dikim aşaması zahmetli, emek gerektiren ve maliyeti yüksek olan geleneksel kispet yapımıcılığına olan ilgi gün geçtikçe azalmaktadır. Günümüzde güreş müsabakalarında giyilen kispetler, ülkemizde sayılı birkaç usta (Uğur Kesen, Adem Kayın, Murat Boncuk vd.) tarafından dikilmekte olup onlar da ekonomik ve sosyal koşullar nedeni ile mesleklerini devam ettirmede zorlanmaktadır. Sürekli ve düzenli maddi getirisi olmadığı için de bu alanda çırakların yetişmemesi, yaşayan ustaların kaybıyla birlikte zamanla bu mesleği yapan ve bilen kimse kalmayacaktır.

AKADEMİKBAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 72 Mart - Nisan 2019

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN: 1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk
Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat –
KIRGIZİSTAN <http://www.akademikbakis.org>

Bununla birlikte Milli Eğitim Bakanlığı hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanan “Kispet Dikimi” modülünde kalıp hazırlama ve kalıba dair bilgiler yer almamıştır. Unutulmaya yüz tutmuş bu mesleğin devam ettirilebilmesi ve gelecek nesillere aktarılabilmesi için kispet kalıbının çıkartılması ve kayıt altına alınmasının önemli olduğu düşünülmektedir. Ancak kispetin geleneğe uygun şekilde dikilmesi yönünde Türkiye Güreş Federasyonu önemli adımlar atmıştır. Federasyonun aldığı kararla başpehlivanların 2018 yılı Ocak ayından itibaren tüm boylarda güreşecek pehlivanların sadece aslına uygun kispetle güreş organizasyonlarına çıkabilecekleri duyurulmuş ve bununla ilgili bir kispetin nasıl olması gerektiğine dair fotoğraflar yayınlanmıştır (Dervişoğlu 2018: 218-219). Bu durumun kispetin geleneksel boyutta üretilmesinin sürdürülebilirliği açısından önemli bir karar olduğu düşünülmektedir. Kispet yapıcılığı; kalıp çıkartma, dikim, süsleme vb. pek çok ustalık isteyen aşamalardan meydana gelmektedir. İyi bir kispet ustası olmak için en az üç dört yıl bir ustanın yanında eğitim almak gerekmektedir. Böylesine ustalık ve uğraş isteyen geleneksel bir mesleğin gelecek kuşaklara aktarılması ve devam ettirilmesi ancak çeşitli kurum-kuruluşların, yerel yönetimlerin desteği ile gerçekleşebilir.

Teşekkür

Çalışmalarımıza katkılarından dolayı Güngör ve Şahin ailelerine ve deri ustası Şaban Yılmaz’a teşekkürlerimizi bildiririz.

Kaynak kişiler:

Mustafa Şahin (Hasan Şahin’in oğlu), 1965 Çameli/ Denizli doğumlu, Lise mezunu, Yağlı Güreş Hakemi, Denizli.

Nuray Şahin (Hasan Güngör’ün kızı), 1967, Denizli doğumlu, Lisemezunu, ev hanımı.

Şaban Yılmaz, 1974, Denizli/ Çameli doğumlu. Deri kalıp ve dikim ustası.

Kaynaklar:

ANONİM, 2015. <http://www.sozcu.com.tr/2015/gunun-icinden/kispet-nedir-kirkpinar-gurescilerin-azgecilmez-giyisi-kispet-891395/> (erişim tarihi 18.05.2018).

ANONİM, 2018. <https://www.haberler.com/sindirgi-gures-muzesi-icin-calismalar-basladi-10515088-haberi/> (erişim tarihi 19.04.2018).

ANONİM, 2018a. <https://pehlivanblog.wordpress.com/category/0028-kispetin-muhafazasi/> (erişim tarihi 15.05.2018).

ARSEVEN, C.E., 1965, Sanat Ansiklopedisi, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 3. baskı, Cilt II, s.1099.

ATASEVER VE ERDEM, 2008. Manda yetiştiriciliği ve Türkiye’deki geleceği, OMÜ Ziraat Fakültesi Dergisi, 23(1), 59-64.

AY, A., 2010. Kırkpınar Oil Wrestling Edirne, Turkey, three days thousands of wrestlers tons of olive oil since 1361, Edirne, 58p.

AYAĞ, A., 1983. Türklerde Spor Geleneği ve Kırkpınar Güreşleri, Divan Yayınları, İstanbul.

BAŞARAN, F.N., GÜRCÜM, B.H., 2011. The Yağlı Güreş Tradition in Kırkpınar and the Last Master of Kısplet-Making, Folk Life, 49(2), 103-124.

BİLAL, M.Q., SULEMAN, M., RAZİQ, A., 2006. Buffalo: Black Gold of Pakistan. Livestock Res. For Rural Development, 18(9), 128-138.

BİLGİN, O., 1994. Kırkpınar Deyince, Motif Basım, İstanbul, 143s.

ÇELEBİ E., 1314. Seyahatname, İstanbul, C. I, s.450-452.

DEVELLİOĞLU, F., 2002. Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat, Aydın Kitabevi yayınları, Ankara, s.522.

DERVİŞOĞLU, M., 2012. Kırkpınar Güreşleri’nin Halkbilimsel Açıdan İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Edirne.

DERVİŞOĞLU, M., 2018. Türk Güreşinde Kısplet, Kısplet Ustalığı ve Kısplet Üzerine İnanışlar, Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 8(16), 204-222.

GEMİCİ, F., 2016. The traditional clothes worn in the historical Kırkpınar oil-wrestling, International Culture, Art, Folklore Congress/Art Activities, 1 March 2016, Rostov-na-Donu, Russia, s.303-310.

GÜL, M., TÜRKMEN, M., DOĞAN, A., SOYGÜDEN, A., 2015. Lost Tradition in Kırkpınar Oil Wrestling: Importance of Kispet and Ceremony of Kispet Wearing, International Journal of Wrestling Science, 5(1), 52-55.

GÜVEN, Ö., 1992. Türklerde Spor Kültürü, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı yayınları, Ankara, 373 s.

HARMANCIOĞLU M., DİKMELİK Y., 1993. Ham Deri, Yapısı, Bileşimi, Özellikleri. İzmir Ofset, İzmir, 342 s.

IŞIK, N.O., 2018. Manda Derisi Budama Atıklarından Farklı Yöntemlerle Jelatin Üretilmesi ve Manda Jelatininin Reolojik Özelliklerinin Belirlenmesi, Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi, 15 (03), 44-51.

KAHRAMAN, A., 1989. Cumhuriyete Kadar Türk Güreşi, C. I, Kültür Bakanlığı yayınları, Ankara, 478 s.

KAHRAMAN, A., 1995. Osmanlı Devleti'nde Spor, Kültür Bakanlığı yayınları, Ankara, 125s.

KANAR, M., 2008. Farsça Türkçe Sözlük, Say Yayınları, İstanbul. s. 752.

KOÇAK, E. ve BAYIR, R., 2009. Yağlı Güreş Yapan Robot Tasarımı ve Gerçekleştirilmesi, 5. Uluslararası İleri Teknolojiler Sempozyumu (IATS'09), 13-15 Mayıs 2009, Karabük, Türkiye.

KOÇU, R. E., 1967. Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü, Sümerbank Kültür Yayınları:1 Başnur Matbaası, Ankara, s.157.

KOYUNCU, F. 2011. Koca Yusuf Görmeliydi, Dünya ve Olimpiyat Şampiyonu Hasan Güngör Kitabı. Denizli Belediyesi Kültür Yayınları, Denizli.

NANDA, A.S., ve NAKAO, T., 2003. Role of buffalo in the socioeconomic development of rural Asia: Current status and future prospectus. Journal of Animal Science, 74, 443-455.

OĞUZ, M.Ö., 2008. Türkiye'nin Somut Olmayan Kültürel Mirası, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.

ÖZBİL, A., 2009. Kispet ve Kispet Ustalığı, Acta Turcica Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi, C. 1, sayı 2/2.

SOYSAL, M.İ., 2009. Manda ve Ürünleri Üretimi, Tekirdağ, 245 s.

AKADEMİKBAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 72 Mart - Nisan 2019

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN: 1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk
Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat –
KIRGIZİSTAN <http://www.akademikbakis.org>

SOYSAL, İ., KÖK, S., GÜRÇAN, E.K., 2005. Mandalarda Alyuvar Potasyum Polimorfizmi Üzerine Bir Araştırma. Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi, 2(2), 189-193.

Türk Dil Kurumu, 2018a, Büyük Türkçe Sözlük, Ankara. (www.tdk.gov.tr erişim tarihi 25.05.2018)

Türk Dil Kurumu, 2018b, Bilim ve Sanat Terimleri Ana Sözlüğü, Ankara. (www.tdk.gov.tr erişim tarihi 25.11.2018)

TOPTAŞ, A., 1993. Deri Teknolojisi, Sade Ofset Matbaacılık, İstanbul, 846 s.

TOROS, K., 2015. Türkiye Cumhuriyeti Spor Tarihi, Ankara, 220 s.

YAZOĞLU, A., 2014. Kışpet, Destan-1 Kırkpınar dergisi, 16, s.3.

YILMAZ, S., 2013. Afyonkarahisar Yöresi Manda Yetiştiriciliği; Küçükçobanlı Köyü Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Zootekni Anabilim Dalı, Aydın, 143 s.